

CATHARINA ROODZANT-GLIMMERVEEN, 1896-1999

ROTTERDAMS SCHAAKKAMPIOENE

DOOR WIJNAND DOBBINGA

Op 24 februari 1999 overleed Catharina Roodzant (Toos voor haar vrienden) op 102-jarige leeftijd. Bij haar druk bezochte crematie in crematorium 'Rotterdam-Zuid' bleek dat, afgezien van de familie en goede vrienden, vooral de schaakwereld een bijzondere persoonlijkheid heeft verloren.

Onverbrekkelijk was haar leven met deze denksport verbonden sinds zij op dertigjarige leeftijd voor het eerst een schaakvereniging bezocht. Nauwelijks tien jaar later was ze opgeklommen tot een niveau dichtbij de wereldtop. Na de Tweede Wereldoorlog, in welke periode nauwelijks geschaakt werd, behaalde zij minder successen dan voorheen. Wel bleef Catharina nadrukkelijk aanwezig in de schaakwereld, die de Rotterdamse tot op honderdjarige leeftijd in wedstrijdverband zag uitkomen.

45. Catharina Roodzant-Glimmerveen tijdens een simultaan met wereldkampioen Anatoli Karpov in het congrescentrum Engels, 18 februari 1976. Links burgemeester A. van der Louw.
Foto Het Vrije Volk.

Haar jeugdijaren

Een echte Rotterdamse was ze zeker: haar beide ouders waren in de Maasstad geboren. Vader Leendert Glimmerveen was sleper, die vrachten vervoerde met een sleperskar. Uit zijn huwelijk met Johanna Clara Deelman kwamen 11 kinderen voort, waaronder Catharina, die na vier jongens als eerste meisje op 21 oktober 1896 het levenslicht zag op het adres Snellemanstraat 115.

Rond 1910 stond kinderbijslag nog niet op het programma en was eigen inkomen van de kinderen zeer welkom als het al geen noodzaak was. Zeker van een meisje werd geen glanzende loopbaan verwacht, zodat Catharina na de lagere school bij haar tante mocht meehelpen met het schoonmaken. Op die lagere school was overigens wel geconstateerd dat zij niet tot de domsten behoorde.

Geïnspireerd door Henriëtte Roland-Holst werd Catharina door het socialisme gegrepen en meldde zij zich rond haar vijftiende jaar als lid aan van de jeugdbeweging De Zaaier, die aan de SDAP was verwant. Ze werd er actief als secretaresse. Een vereniging waarin veel gedebatteerd werd maar ook gewandeld; bij uitstek een prima plek om contacten te leggen. En zo geschiedde. Ze kwam er David Roodzant tegen, een paar jaar oudere jongeman uit Dordrecht die lid was van dezelfde organisatie. Die ontmoeting heeft heel veel van haar leven bepaald.

Eerste ontmoeting met de schaaksport

Op 2 januari 1918 trad ze met David in het huwelijk. Nog geen jaar later, op 5 februari 1919, vertrok het jonge stel naar het stadje Barking in Engeland waar David aan het werk ging als technicus. In Engeland werden drie kinderen geboren. John, geboren in 1919, en de tweeling Reginald en Ivy (in 1921) kregen dankzij hun naam een Engels stempel mee voor de rest van hun leven. Het Engelse avontuur duurde nog geen drie jaar: reeds in oktober 1921 keerde het gezin terug naar Nederland waar David Roodzant werk vond als bankwerker bij de RET.

Ongetwijfeld het meest bepalende in Catharina's leven was haar relatie met de schaaksport, die dankzij haar huwelijk ontstond. Hoe, daarover doen enkele verhalen de ronde. Echtgenoot David was een fanatiek schaker die regelmatig thuis vrienden ontving voor een partijtje. Catharina keek bij zo'n gelegenheid zwijgzaam toe. Een bepaalde afgebroken stelling bleek echter haar bijzondere belangstelling te trekken. David meende daarin een kansrijke voortzetting te hebben gevonden. Zelf vertelde ze hierover in een kranten-interview: 'Ik sta te stofzuigen,

mijn man was naar zijn werk. Ik bekijk de stelling op het bord. Ik zie die stukken staan en denk, die oplossing is mooi knudde en dat vertel ik hem ook 's avonds, onder het eten. Toen merkte hij dat ik wel degelijk kon schaken hoewel ik daar nooit interesse in had getoond. Hij wist toen dat hij zijn grote liefde voor schaken met mij kon delen'.

De blijdschap van David over deze ontdekking moet niet gering zijn geweest. Veel tijd stak David vanaf dit moment in haar schaakontwikkeling en niet tevergeefs: in 1929 werd ze als eerste vrouw lid van de schaakvereniging 'De Pion'.

Een schokkende ervaring voor vele leden want in die jaren, meer dan nu het geval is, was een vrouw die ook nog kon schaken een unieke verschijning. Echtgenotes van de schakende heren waren niet gelukkig met deze onvoorziene ontwikkeling in een van oudsher mannenbolwerk. 'Deze vrouw komt niet om te schaken maar om geschaakt te worden', schijnt te zijn gezegd.

Voor sommige schakende heren moet het ook wennen zijn geweest: verliezen van een vrouw was voor hen geen sinecure.

In tien jaar naar de top

Onmiskenbaar bleek Catharina over een meer dan gemiddeld schaaktalent te beschikken. Reeds vijf jaar na haar intrede in de schaakwereld was ze bij bondswedstrijden in 1935 in een groep van acht dames de sterkste schaakster van Nederland. Deze kampioenstitel herhaalde ze in 1936 en 1938. In 1937 werd zij voor het eerst afgetroefd door Fenny Heemskerk, die vooral na de Tweede Wereldoorlog het vrouwenschaak zou domineren.

Dankzij deze kampioenstitels kreeg Catharina internationale uitnodigingen. Daarbij sloeg de Rotterdamse opnieuw een uitstekend figuur.

In het Oostenrijkse Semmering behaalde ze in juli 1936 in een 12-kamp de gedeelde derde/vierde plaats. Een gedeelde tiende plaats bereikte Catharina in Stockholm bij het wereldkampioenschap voor dames in 1937. Hieraan namen 26 speelsters deel.

In 1939 was Catharina, inmiddels de veertig al gepasseerd, vermoedelijk op het hoogtepunt van haar kunnen. In dat jaar speelde zij onder andere een match met de Duitse Sonja Graf, toen de op één na sterkste schaakster van de wereld. Ze verloor deze match eervol met 3-1. De zevende plaats bij het wereldkampioenschap te Buenos Aires, waarin twintig deelneemsters uitkwamen, bewees dat zij de top inmiddels aardig genaderd was.

De politieke situatie in september 1939 veroorzaakte een bizarre ont-

knoping van dit evenement voor haar. De heenreis per boot was nog probleemloos verlopen. Onvoorzien brak echter tijdens het toernooi, na de Duitse inval in Polen, de oorlog tussen Engeland en Duitsland uit. Duitsland waarschuwde schepen van geallieerden te zullen torpederen. De terugreis was hierdoor, zeker op het laatste traject van Londen naar Antwerpen, niet zonder risico. Dankzij een beschermd konvooi kwam Catharina uiteindelijk veilig in Antwerpen aan, na zo'n vier maanden van huis te zijn geweest voor dit Argentijnse avontuur.

De oorlog onderbrak haar schaakcarrière. Of zij nog hoger had kunnen reiken, valt achteraf moeilijk vast te stellen. Zeker is dat zij een niet gering te schatten prestatie heeft geleverd. Na haar dertigste begonnen met actief wedstrijdschaak, bereikte zij in tien jaar tijd een plek bij de top tien van de wereld.

Toernooischaak in de naoorlogse periode

De oorlogstijd was een periode van stilstand in de schaakwereld. Internationaal kwamen nauwelijks ontmoetingen van betekenis tot stand. Dat gold evenzeer voor het damesschaak.

In het Nederland van na de Tweede Wereldoorlog had rivale Fenny Heemskerk inmiddels de hegemonie gegrepen. Toch kwam Catharina ook in de jaren vijftig zowel in Nederland als in buitenlandse toernooien nog tot prestaties die er mochten zijn. Daarvan getuigen een zesde plaats in het damestoernooi van Venetië van 1951, een gedeelde vierde plaats in de damesgroep van het Hoogovenstoernooi van 1953 en een gedeelde derde plaats in het toernooi van Zagreb van 1954 voldoende.

Na het overlijden van haar echtgenoot in 1957 kwam er min of meer een eind aan haar internationale schaakcarrière. In 1964 werd ze, samen met haar aloude rivale Fenny Heemskerk, toch nog gedeeld derde in het dameskampioenschap van Nederland. Nog steeds een prestatie als bedacht wordt dat zij toen al zevenenzestig jaren telde. Het moet haar veel genoegen hebben gedaan dat juist de onderlinge partij tegen Fenny door haar werd gewonnen.

Op een wat lager plan deed Catharina Roodzant evenwel nog geruime tijd duchtig van zich spreken. Zo bericht de RSB-spiegel (het blad van de Rotterdamse Schaakbond) van maart 1986 over het dameskampioenschap van de RSB dat, ter ere van de inmiddels al 89-jarige schaakster, het Catharina Roodzant-toernooi werd genoemd. Opmerkelijk hierbij was dat Catharina zelf nog van de partij was met 13 andere dames, waaronder haar eigen dochter Ivy Mesman. De onderlinge tweestrijd liep op remise uit want, zoals het verslag meldt:

‘moeder speelt nu eenmaal met het mes op tafel’. De remise tegen haar lieve moeder kostte Ivy wel de tweede plaats.

Gezin en werk

David en Catharina waren beiden verknocht aan het schaakspel. En met hen de andere gezinsleden. Dat maakte het gemakkelijker de bijzondere schaakverplichtingen van moeder te accepteren. Zoals bijvoorbeeld die van het toernooi in Buenos Aires, waardoor zij vier maanden afwezig was. In veel gezinnen zou dit niet probleemloos zijn aanvaard. Overigens was vaak Catharina's moeder - ‘opoe’ Deelman - beschikbaar om het gezin bij te staan in die situaties.

Ondanks de zeker voor de jaren dertig ongebruikelijke rol voor een vrouw in het gezin, slaagde Catharina er in de moederrol te vervullen. Dochter Ivy zag in haar een heel zorgzame moeder, die altijd voor man en kinderen klaarstond.

Onvermijdelijk kregen de kinderen de liefde voor het schaakspel bijna letterlijk met de paplepel ingegeven. Ivy, John en Reginald schaakten allen. De schaakvirus besmette ook de familierelaties. Ivy trouwde met Henk Mesman, een sterke wedstrijdspeler, en hun zoon David Mesman nam het schaakvaandel weer van zijn ouders over. Ook de echtgenote van Reginald, Rie Roodzant-Baris, werd een sterk schaakster dankzij haar intrede bij de familie Roodzant. Evenals haar schoonmoeder nam ze deel aan het Nederlands kampioenschap voor dames.

Het overlijden van David Roodzant na een langdurige ziekte in 1957 was een forse breuk in Catharina's leven. Zoals ze zelf zei: ‘de zwaarste partij van mijn leven’. Ze was inmiddels zestig jaar maar bleek nog over voldoende veerkracht te beschikken.

De pensioenvoorzieningen van die tijd waren nog niet op het peil van nu en Catharina was nuchter genoeg om de bakens te verzetten. Via enkele schaakkennissen kwam ze aan het werk: de eerste betaalde baan in haar leven! Tot haar zeventigste bleef ze werken, waarmee haar materiële zorgen voorbij waren.

Karakter en gezondheid

Voor al de duur van Catharina Roodzants schaakcarrière is heel opmerkelijk. Bijna zeventig jaar actief schaken is weinigen gegeven. Gezondheid maar vooral ook haar sterke wil en eigenzinnige geest zullen hieraan hebben bijgedragen. Een vrouw met eerzucht, met een sterke drang tot willen winnen, een passende karaktertrek voor wedstrijdssporters. Bovendien was ze leergierig, een eigenschap die absoluut

nodig is om de complexe schaaktheorie onder te knie te krijgen. Tot op hoge leeftijd sloeg ze haar schaakboeken erop na. Daarnaast bezat ze veerkracht om tegenslagen te kunnen overwinnen. Zoals ze zelf ooit heeft gezegd: 'Als je verliest, zet je de stukken op en probeert het opnieuw'.

Catharina was bepaald niet op haar mondje gevallen. In de jaren dertig had Max Euwe, bij haar bord kijkend, goedkeurend opgemerkt: 'Goed zo, moeder', waarop Catharina hem terstond meldde dat zij zijn moeder niet was. Ook op latere leeftijd stond ze in de Rotterdamse schaakwereld bekend om uitspraken die wel getuigden van gevoel voor humor. 'Snotjongen, zal ik je een pak slaag geven', kregen allerlei mannelijke tegenstanders te horen, waarvan sommigen hun pensioen al bereikt hadden.

Gezeur over gezondheid was niet aan haar besteed. Zelf heeft ze als recept voor een gezond leven wel eens gemeld: 'Uit de buurt blijven van dokters!'. Dat laatste is haar overigens niet altijd gelukt.

De latere jaren bracht ze verschillende vakanties met haar dochter en schoonzoon door. Ook na haar tachtigste maakte Catharina met hen nog bergwandelingen van vele uren. Tot haar honderdste woonde ze nog zelfstandig en kookte haar eigen potje, ze was geen type om haar zaken uit handen te geven. Alleen bij het boodschappen doen kreeg ze hulp.

Aan dat zelfstandige bestaan kwam door een gebroken heup in 1996 een einde. Na revalidatie kwam ze in het verzorgingstehuis Vredehagen terecht. Ze miste daar de zelfstandigheid die zij zo op prijs stelde.

Catharina en het Rotterdamse schaakleven

Als schakende vrouw genoot ze natuurlijk al een grote bekendheid in het Rotterdamse schaakwereldje. Kenmerkend voor haar lange schaakloopbaan is het grote aantal schaakverenigingen waarbij zij heeft gespeeld, zowel op de linker- als op de rechter-Maasoever. Wonend in Rotterdam-Zuid speelde ze eerst bij 'De Pion' (opgegaan via diverse fusies in 'Charlois/Europoort'). Ze schaakte daarna bij 'Kralingen' (nu schaakclub 'Rotterdam' geheten), 'NRSG' (thans 'NRSG/W. Steinitz'), 'Regina' (na fusie 'Schiebroek/Westen/Regina') en 'Trianon' (ook versmolten in de vereniging 'Charlois/Europoort'). In latere jaren werd ze lid van de verenigingen 'Charlois/Europoort' en 'Shah Mata'. Als honderdjarige bezocht zij nog steeds de schaaksociëteit Charlois, waar schaakwedstrijden overdag worden georganiseerd.

Waarom al deze veranderingen? Soms ging het om het spelen op hoger niveau maar vaak ook was er sprake van praktische redenen. Zo

vertrok zij naar 'Shah Mata' omdat haar schoonzoon Henk Mesman, die haar met zijn auto bracht, bij die vereniging ging schaken.

Verder lijdt het geen twijfel dat de schaaksuccessen die Catharina boekte, haar tot een gewild lid maakte voor vele verenigingen.

Haar betekenis voor de schaakwereld

Catharina moet haast wel een voorbeeldfunctie hebben gehad voor vrouwen die wilden gaan schaken. Het schaken trok en trekt niet altijd zoveel publiciteit. In de jaren dertig zal het dan ook weinig vrouwen zijn opgevallen dat een Rotterdamse mevrouw bijna de internationale damesschaaktop wist te bereiken. Wel was er in die jaren veel publiciteit voor Max Euwe die in 1935 wereldkampioen schaken werd.

In recente decennia is haar publicitaire waarde door schaakorganisatoren beter onderkend. Graag zagen zij Catharina als gast op hun toernooien, want hoe kon je nu beter leuzes onderstrepen als 'schaken houdt de geest jong' en 'schaken is niet aan leeftijd gebonden'.

Haar betekenis is wellicht het beste meetbaar door de talrijke blijken van verdienste die haar in haar leven zijn toegekomen. Bij het toernooi van Venetië in 1951 werd zij tot ereburger benoemd. Het erelidmaatschap van de Rotterdamse Schaakbond werd in 1970 uitgereikt. Erelid werd zij voorts van haar schaakvereniging 'Het Westen/Regina'. Ook op nationaal niveau kreeg Catharina erkenning met de benoeming tot lid van verdienste van de KNSB (Koninklijke Nederlandse Schaakbond) in 1979. Een opmerkelijke en belangrijke onderscheiding was die van ridder in de orde van Oranje-Nassau in 1996, uitgereikt ter gelegenheid van haar 100ste verjaardag. Opmerkelijk, omdat zij deze onderscheiding vroeger - als voormalig socialiste - niet zou hebben gewaardeerd, zoals ze bij de uitreiking ervan ook toegaf.

De druk bezochte receptie in oktober 1996 in café Engels ter gelegenheid van een eeuw Catharina Roodzant onderstreepte nogmaals haar betekenis voor de schaakwereld. De jubilaris zelf was er trots op vijf generaties van de Roodzant-familie in gezondheid bijeen te zien. Twee verenigingen organiseerden herdenkingstoernooien met haar naam. Het Catharina Roodzant-toernooi van de vereniging 'Shah Mata' beleefde in 1999 inmiddels zijn derde editie.

Een bijzonder eerbewijs is een half jaar na haar overlijden tot stand gekomen: bij besluit van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam d.d. 21 september 1999 zijn in de in aanbouw zijnde woonwijk Nieuw-Terbregge een Catharina Roodzanthof en een Catharina Roodzantpad benoemd. Een waardige manier om Catharina Roodzant, de schaakkampioene, voor de Rotterdammers in herinnering te houden.